

2.1.4 Κατάχρηση - νεκρή μεταφορά

Πριν προχωρήσουμε στο θέμα των νεκρών μεταφορών, χρειάζεται να παρουσιάσουμε ορισμένα από τα χαρακτηριστικά της κατάχρησης, προκειμένου να αναδειχθούν οι διαφορές της από τη νεκρή μεταφορά, αλλά και προκειμένου να αποσαφηνιστεί ο «υποχρεωτικός» χαρακτήρας τόσο των μεταφορών όσο και των καταχρήσεων.

2.1.4.1 Κατάχρηση

Αν υποτεθεί ότι υπάρχει μια γραμμική συνέχεια από την κυριολεξία στη μεταφορά, τότε το φάσμα, με την εισαγωγή της κατάχρησης και της νεκρής μεταφοράς, θα είχε ως εξής:

κυριολεξία - κατάχρηση - νεκρή μεταφορά - μεταφορά.⁶³

Η σημασία να δούμε τις ομοιότητες και τις διαφορές ανάμεσα στην κατάχρηση και τη νεκρή μεταφορά συνίσταται στο ότι μπορούμε έτσι να κατανοήσουμε πληρέστερα τη διαφορά κυριολεξίας - μεταφοράς.

Η κατάχρηση θεωρείται ως υποεργάπτωση της μεταφοράς και ορίζεται⁶⁴ ως δανεισμός ενός ονόματος για μια οντότητα που δεν έχει από πριν ένα όνομα. Παιραδείγματα τέτοιων δανεισμών είναι εκφράσεις, όπως «το φύλλο του χαρτιού», «το πόδι της καρέκλας», «η μύτη του μολυβιού», «το ποντίκι» ή «τα παράθυρα του υπολογιστή».

Έτσι, σύμφωνα με τον Black:

«Οι μαθηματικοί μιλησαν για το σκέλος μιας γωνίας (leg of an angle) επειδή δεν υπήρχε μια σύντομη κυριολεκτική έκφραση για μια συνοριακή γραμμή (bounding line)... Η μεταφορά γεμίζει τα κενά στο κυριολεκτικό λεξιλόγιο (ή τουλάχιστον ικανοποιεί την ανάγκη για βολικές συντημήσεις). Έτσι ειδωμένη η μεταφορά είναι ένα είδος κατάχρησης... Το “πορτοκαλί” μπορεί αρχικά να εφαρμόστηκε στο χρώμα καταχρηστικά, αλλά η λέξη εφαρμόζεται τώρα στο χρώμα τόσο “κανονικά” (και μη μεταφορικά) όσο και στο φρούτο. Είναι το πεπρωμένο της κατάχρησης να εξαφανίζεται όταν είναι επιτυχής».⁶⁵

Η κατάχρηση, λοιπόν, γεμίζει κάποιο κενό στο λεξιλόγιό μας, και εντάσσεται στο λεξικό, χωρίς να θεωρούμε πια ότι προέκυψε μεταφορικά.

Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των καταχρήσεων είναι ότι μεταφέρουμε το όνομα ενός πράγματος απευθείας σε ένα άλλο πράγμα, το οποίο στερείται ονόματος. Σε αντίθεση με τις καινούργιες μεταφορές, στην περίπτωση των καταχρήσεων δημιουργούμε μια καινούργια έκταση πραγμάτων. Οι καταχρήσεις, δηλαδή, παρεμβαίνουν άμεσα στην κατηγοριοποίηση του κόσμου και η λειτουργία τους είναι παρεμφερής με τη λειτουργία της ονοματοθεσίας.

Η κατάχρηση βρίσκεται πιο κοντά στην κυριολεξία γιατί αυτό που κάνουμε με την εισαγωγή μιας κατάχρησης είναι το ίδιο με το να δημιουργούμε ένα καινούργιο όνομα για να ονομάσουμε εξαρχής ένα αντικείμενο. Το γεγονός όμως ότι δανειζόμαστε ένα όνομα που ήδη υπάρχει στη γλώσσα και ήδη χρησιμοποιείται για την αναφορά σε μια διαφορετική τάξη αντικειμένων, μιας κάνει να μιλάμε για μεταφορά. Οι λόγοι εισαγωγής, λοιπόν, μιας κατάχρησης είναι απλώς λόγοι οικονομίας και γ' αυτόν το λόγο φαίνεται να οδηγεί κατευθείαν στην πολυσημία. Με την κατάχρηση παράγονται διαφορετικά και εντελώς διακριτά νοήματα.

Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της κατάχρησης είναι το γεγονός ότι η κατάχρηση, σε αντίθεση με τη μεταφορά, δεν στερείται δυνατότητας παράφρασης. Το γεγονός ότι δεν έχουμε σύντομη κυριολεκτική παράφραση, όπως επισημαίνει παραπάνω ο Black, δεν σημαίνει ότι δεν έχουμε καμία παράφραση, σε αντίθεση με τη μεταφορά, η παραφρασμότητα της οποίας αποτελεί ένα σοβαρό πρόβλημα.

Έτσι, η άποψη ότι η κατάχρηση είναι υποχρεωτική μεταφορά μπορεί να γίνει αποδεκτή μόνο υπό την εξής διευκρίνιση: υποχρεωτική, με την έννοια ότι είναι οικονομικότερη.

Το λέμε αυτό γιατί υπάρχει ένα άλλο είδος υποχρεωτικής εμφάνισης της μεταφοράς, σε περιπτώσεις που αντιστέκονται όπως θα δούμε στην κυριολεκτική παράφραση, και αφορούν κυρίως πράγματα που στερούνται αναφερόμενου, περιπτώσεις στις οποίες ον δεν μιλήσουμε μεταφορικά δεν μπορούμε να πούμε τίποτε άλλο.⁶⁶ Ενώ στην περίπτωση των καταχρήσεων θα μπορούσαμε να έχουμε ονομάσει διαφορετικά όλα αυτά τα αντικείμενα που ονομάζουμε μέσω δανεισμού από μια άλλη έκφραση.

Το να πούμε αν διατηρείται ή όχι η μεταφορικότητα στην περίπτωση των καταχρήσεων είναι, κατά τη γνώμη μου, δευτερεύουσας ομηρίας, γιατί τίποτε δεν τίθεται σε κίνδυνο. Είναι όπως οι καινούργιες μεταφορές που έχουν σαφή αναφερόμενα. Η άμεση σύνδεση με κάπιο αναφερόμενο μάς προφυλάσσει από οποιαδήποτε παρανόηση.

Τον αντίθετο ισχυρισμό διατυπώνει ο Paul de Man:

«Κάτι τερατώδες ενεδρεύει στις αθωότερες των καταχρήσεων. Όταν κάπιος αναφέρεται στα πόδια του τραπέζιού ή στη μύτη ενός κόλπου, η κατάχρηση μετατρέπεται σε προσωποποία και αρχίζει κανείς να αντιλαμβάνεται ένα λανθάνοντα κόσμο φαντασμάτων και τεράτων».⁶⁷

Ο ισχυρισμός αυτός νομίζω ότι είναι καταφανώς αντίθετος με τις χρήσεις των καταχρήσεων. Κανείς δεν αντιλαμβάνεται φαντάσματα, κανείς δεν παρανοεί τι σημαίνει «παράθυρο» του υπολογιστή, ούτε και θα κοιτάξουμε ποτέ σ' αυτό για να δούμε αν βρέχει έξω. Το γεγονός ότι ξέρουμε ήδη τι σημαίνει η λέξη «παράθυρο», μας διαφυλάσσει από την παρανόηση και μας εμποδίζει να συγκροτήσουμε μια ενιαία τάξη που θα συμπεριλαμβάνει τα παράθυρα των σπιτιών και των υπολογιστών.⁶⁸ Επίσης, η λέξη «ποντίκι» αναφέρεται τόσο στο εξάρτημα του υπολογιστή όσο και στα εν λόγω ζώα, χωρίς να δημιουργείται καμία σύγχυση. Θα λέγαμε ότι αυτός είναι ο μηχανισμός συγκρότησης της πολυσημίας:⁶⁹ τα διαφορετικά νοήματα που συνδέουμε με την ίδια λέξη παραμένουν διαφορετικά.

Έτσι, διατηρείται η μεταφορικότητα, ακριβώς επειδή δεν συγχέουμε τα διαφορετικά είδη πραγμάτων που συνδέουμε με έναν όρο και γι' αυτό είναι μια μεταφορικότητα ακίνδυνη.

Η κατάχρηση, λοιπόν, δείχνει τη λογική της γλώσσας. Οφείλεται κατ' αρχήν σε λόγους οικονομίας, και είναι δυνατή ακριβώς επειδή στηρίζεται σε ασφαλιστικές δικλίδες. Τα πόδια των ανθρώπων, τα πόδια των επίπλων –και οι πρόποδες των βουνών– μοιάζουν τόσο πολύ σε κάπιο σημείο και διαφέρουν ταυτοχρόνως τόσο πολύ σε κάπιο άλλο, που είναι αδύνατο να τα μπερδέψουμε.

2.1.4.2 Νεκρή μεταφορά

Είπαμε παραπάνω ότι οι νεκρές μεταφορές είναι μεταφορές που έχουν συμβατικοποιηθεί, που έχουν ενταχθεί στο σταθερό μέρος της γλώσσας και έχουν καθιερωθεί ως πάγιες εκφράσεις. Έτσι, ένα πρακτικό κριτήριο για το αν μια μεταφορά είναι νεκρή ή όχι συνίσταται στο αν εισάγεται στο λεξικό.⁷⁰ Ένα τέτοιο κριτήριο για το πότε μια μεταφορά γίνεται νεκρή, αναδεικνύει την αντίθεση ανάμεσα στην προσωρινότητα μιας ζωντανής μεταφοράς και στη μονιμότητα μιας νεκρής μεταφοράς. Τι σημαίνει όμως το γεγονός ότι μια μεταφορά αποκτά ένα μονιμότερο χαρακτήρα; Αν οι μεταφορές, όπως ισχυριστήκαμε παραπάνω, ξεκινούν πάντοτε από μια βάση αντίθεσης με την κυριολεξία και με την υφιστάμενη κατηγοριοποίηση, πώς εντάσσονται τελικά σ' αυτό το ίδιο σώμα προς το οποίο έρχονται σε αντίθεση;

Το πρόβλημα αυτό έχει εξεταστεί κυρίως υπό τη μορφή του ερωτήματος αν οι νεκρές μεταφορές παραμένουν μεταφορές ή αν χάνουν το στοιχείο της μεταφορικότητας. Κι αν χάνουν το στοιχείο της μεταφορικότητας τι είδους αλλαγές επιφέρουν στην κυριολεξία: οδηγούν σε πολυσημάτικα ή αλλάζουν τις ίδιες τις έννοιες οι οποίες συμμετέχουν στη μεταφορά;

Σύμφωνα με τον Davidson οι μεταφορές παραμένουν μεταφορές στο «εκατοστό άκουσμα»,⁷¹ ενώ, σύμφωνα με τον Quine, οι μεταφορές, καθώς εντάσσονται στην κυριολεκτική γλώσσα και συμβατικοποιούνται, επηρεάζουν την αντιληψή μας για την πραγματικότητα.⁷²

Η επιλογή ενός από τους δύο αυτούς ισχυρισμούς είναι σημαντική γιατί, καθώς περιγράφουν δύο εκ διαιμέτρου αντίθετες απόψεις για το πώς εντάσσεται η μεταφορά στην τρέχουσα χρήση, καταγράφουν και δύο διαφορετικές και κρίσιμες αντιλήψεις για το πώς σχετίζεται η γλώσσα με τον κόσμο δύο και για το πώς η γλώσσα επηρεάζει ή τροποποιεί την οπτική μας για τον κόσμο· αν η γλώσσα μάς δεσμεύει οντολογικά ή αν απλώς εξυπηρετεί ορισμένες εκφραστικές μας ανάγκες· αν ο κόσμος διαμεσολαβείται πάντοτε από τη γλώσσα, ή αν η γλώσσα τελικά υπολείπεται του κόσμου, και δεν μπορεί ποτέ να τον εξαντλήσει· αν επιπλέον στο «πίσω μέρος του μυαλού μας» ο κόσμος

παραμένει κάτι διαφορετικό και ανεπηρέαστο από το πώς τον μεταγράφουμε σε ένα γλωσσικό σύστημα.

Η αντίθεση των δύο αυτών ισχυρισμών συνίσταται στο ότι κατά την αντίληψη του Davidson, μολονότι η σχέση γλώσσας-κόσμου μπορεί να παραλλάσσει, ωστόσο η πρόσληψη της πραγματικότητας παραμένει σταθερή. Όσο κι αν συνηθίζουμε σε μεταφορικές εκφράσεις, όσο κι αν γίνονται σταθερά μέσα έκφρασης, τελικά δεν μεταλλάσσουν τον κόσμο, η γλώσσα παραμένει κάτι διαφορετικό. Για τον Quine, αντιθέτως, ο ισχυρισμός αυτός προσλαμβάνει μια διαφορετική βαρύτητα, γιατί παρουσιάζει τη γλώσσα ως κάτι που ξεφεύγει από τον έλεγχό μας και, όπως ένας παραμορφωτικός φακός, μας εγκλωβίζει στην οπτική γωνία που μας παρέχει.

Τί θα σήμαινε να πάψει μια μεταφορά να είναι μεταφορά; Και πώς μπορεί ως μεταφορά να διατηρεί το χαρακτήρα της αισυμβατότητας και όμως να είναι πια κυριολεκτική έκφραση;

Η απάντηση στο πρόβλημα είναι διπλή και συνίσταται κατ' αρχήν στο αν εξετάζουμε το πρόβλημα αυτό συγχρονικά ή διαχρονικά.⁷³ Στο βαθμό που το πρόβλημα είναι στην ουσία πρόβλημα αλλαγής, χρειαζόμαστε δηλαδή οπωσδήποτε μια τροποποίηση, προκειμένου να παγιωθεί μια μεταφορά, η απάντησή μας δεν μπορεί παρά να είναι διπλή: α) Εξετάζοντας το πρόβλημα διαχρονικά, δεν μπορεί παρά να διαπιστώσουμε τη μεταφορική προέλευση της παγιωμένης και συμβατικοποιημένης μεταφοράς, β) Εξετάζοντας το πρόβλημα συγχρονικά, οι τροποποιήσεις έχουν ήδη γίνει και η νεκρή μεταφορά δεν γίνεται πια αντιληπτή ως μεταφορά.

Αλλά η διαχρονική αναγνώριση της μεταφορικής προέλευσης των νεκρών μεταφορών έχει κάποιες διαβαθμίσεις, οι οποίες εξαρτώνται από το πόσο έντονη είναι η αρχική αισυμβατότητα, κι από το αν τελικά η μεταφορά, καθώς ενσωματώνεται, τροποποιεί ή όχι τις έννοιες που συμμετείχαν σ' αυτή. Παραπάνω, στην παρουσίαση του θέματος της αισυμβατότητας, είδαμε ότι αυτή παρουσιάζει διαβαθμίσεις ανάλογα με το είδος των όρων που συμμετέχουν στη μεταφορά, και ότι εξαρτάται από τη δυνατότητα μιας άμεσης ή έμμεσης σύγκρισης. Αντιστοίχως, ο τρόπος με τον οποίο θα ενταχτεί η νεκρή μεταφορά στην κυριολεξία

εξαρτάται ακριβώς από το είδος των συμμετεχόντων όρων. Όσο πιο σαφείς είναι οι όροι, τότε η νεκρή μεταφορά εντασσόμενη θα οδηγήσει σε πολυσημία. Όπως και στην κατάχρηση, δημιουργούνται και νούργιες εκτάσεις όρων, που δεν επηρεάζουν το νόημα των όρων που συμμετέχουν στη δημιουργία της μεταφοράς. Η νεκρή μεταφορά δημιουργεί και νούργιες κατηγορίες, οι οποίες προστίθενται στις ήδη υπάρχουσες, χωρίς να τις επηρεάζουν. Το νόημα των όρων που χρησιμοποιούμε δεν επηρεάζεται από τη χρήση τους στις νεκρές μεταφορές.

Από την άλλη μεριά, η νεκρή μεταφορά έχει τη δυνατότητα να παρεμβαίνει και να τροποποιεί τις ίδιες τις έννοιες, την έκταση των ίδιων των όρων που χρησιμοποιήθηκαν μεταφορικά. Κι αυτό συμβαίνει όταν οι ίδιες οι έννοιες είναι ελαιοτικότερες. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει η Kittay:

«Το να χαρακτηρίσουμε τη Βενετία ως “αριστοκράτισσα” σε καμία περίπτωση δεν τροποποιεί τα όρια της Βενετίας. Άλλα όταν ο Σωκράτης μιλάει για την τέχνη του ως μαιευτική, θεωρεί την πραγματική πρακτική του φιλοσοφείν και του εκπαιδεύειν ως διαφορετικές από την πρακτική των σοφιστών. Σ’ αυτή την περίπτωση, το να θεωρήσουμε το αναφερόμενο (τη φιλοσοφική δραστηριότητα) με διαφορετικό τρόπο, τροποποιεί τα όρια της ίδιας της δραστηριότητας».⁷⁴

Βλέπουμε, λοιπόν, και πάλι ότι η απάντηση στο πρόβλημα δεν μπορεί να είναι μόνο μία, και εξαρτάται είτε από το αν βλέπουμε την ένταξη της μεταφοράς συγχρονικά ή διαχρονικά, είτε από το αν το εξετάζουμε υπό το πρίσμα των ειδών των όρων που χρησιμοποιήσαμε για τη διατύπωσή της.

Έτσι, υπάρχουν όροι που είναι περισσότερο άκαμπτοι, και όροι που επιδέχονται ευκολότερα τροποποιήσεις, επεκτάσεις και αλλαγές στο περιεχόμενό τους. Και βλέπουμε ότι η μεταφορά παρεμβαίνει κυρίως στους όρους, οι οποίοι είναι πιο ασαφείς, στερούνται ενός συγκεκριμένου και διακριτού αναφερομένου ή συγκεκριμένης έκτασης, έχουν δηλαδή ήδη ελαστικότερα όρια, και κατά συνέπεια μεγαλύτερες δυνατότητες παρέμβασης και αλλαγής.

Θα ήθελα όμως να κάνω μια διευκρίνιση σχετικά με το χαρακτήρα της διαβάθμισης στην αναγνώριση της νεκρής μεταφοράς. Το βασικότερο πρόβλημα στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι μεταφορές συμβατικοποιούνται είναι το πρόβλημα του πώς μια ψευδής πρόταση γίνεται αληθής. Θα ήθελα λοιπόν να επισημάνω ότι η διαβάθμιση στην αναγνώριση των μεταφορικών προτάσεων σε καμία περίπτωση δεν αφορά τις τιμές αλήθειας τους. Οι προτάσεις είναι ή αληθείς ή ψευδείς. Δεν υπάρχει ενδιάμεσο στάδιο. Το πώς γίνεται η μετάβαση από το ψεύδος στην αλήθεια, εξαρτάται και πάλι από το αν ερμηνεύουμε τις προτάσεις διαχρονικά ή συγχρονικά. Ως προς την προέλευσή τους οι νεκρές μεταφορές είναι ψευδείς, αλλά ως προς τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν συγχρονικά, είναι αληθείς.

Η επισήμανση αυτή είναι απαραίτητη προκειμένου να αποφευχθούν παρανοήσεις που πηγάζουν από την άποψη ότι η θεωρηση της μεταφοράς ως προτασιακού φαινομένου δεν είναι ορθή, ακριβώς επειδή κατά τη μετάβαση από το ψεύδος των ζωντανών μεταφορών στην αλήθεια των νεκρών μεταφορών, θα έπρεπε να περνάμε από διαβαθμίσεις αλήθειας, κάτι που βεβαίως δεν είναι λογικό. Η εισαγωγή της διάκρισης ανάμεσα σε συγχρονία-διαχρονία νομίζω ότι εξηγεί επαρκώς πώς μια μεταφορά που είναι κυριολεκτικά ψευδής, μπορεί να γίνει κυριολεκτικά αληθής. Άλλωστε ο ίδιος ο όρος «νεκρή μεταφορά» δηλώνει τη συνύπαρξη αυτή (αλήθειας-ψεύδους), και διατηρεί και τους δύο προσδιορισμούς (μια μεταφορά που κάποτε ήταν ψευδής, και που τώρα έχει γίνει αληθής κυριολεκτικά), συνιστώντας ένα δείκτη για τη διαφορετική προέλευση της νεκρής μεταφοράς από την κυριολεξία.⁷⁵

Το σημαντικό στοιχείο πάντως που προκύπτει από τη μελέτη της νεκρής μεταφοράς και μας επιτρέπει έτσι και να ανιχνεύσουμε ένα κριτήριο για τη διαφορά μεταφοράς-κυριολεξίας γενικότερα, είναι ότι μια μεταφορά απαιτεί τροποποίηση της κατηγοριοποίησής μας, προκειμένου να ενταχτεί στην κυριολεκτική γλώσσα.⁷⁶ Έτσι, το κριτήριο για τη διάκριση μεταφοράς-κυριολεξίας είναι το αν μια έκφραση εκφράζει ή όχι τη μόνιμη κατηγοριοποίησή μας.

Υπάρχει βέβαια η άποψη των Glucksberg-Keysar, σύμφωνα με τους οποίους κάθε μεταφορά, καινούργια ή συμβατική, δεν αποτελεί

απλώς μια ψευδή ταυτότητα, αλλά απεναντίας μια πρόταση υπαγωγής ενός όρου σε μια τάξη⁷⁷ (η μεταφορά ως class inclusion statement). Αντιτίθενται έτσι ουσιωδώς σε οποιαδήποτε άποψη περί σύγκρισης, προβάλλοντας την άποψη ότι κάθε καινούργια μεταφορά μάς οδηγεί σε μια κατηγοριοποίηση. Μ' άλλα λόγια η μεταφορά ή συγκρίνει απλώς τα πράγματα, μη εντάσσοντάς τα σε καμιά κατηγορία, ή τα κατηγοριοποιεί χωρίς να τα συγκρίνει.⁷⁸

Εκτός από το ερώτημα «Γιατί δεν θα μπορούσαν να συμβιούν και τα δύο;», η μεταφορά δηλαδή και να συγκρίνει και να κατηγοριοποιεί, το βασικότερο πρόβλημα με αυτή την άποψη είναι ότι παραβλέπεται ακριβώς η ανάγκη σύνδεσης της έννοιας της κατηγορίας με μια έννοια μονιμότητας. Η έννοια της τάξης ή της κατηγορίας είναι σημαντική στο βαθμό που συμβάλλει στη σταθερή ευταξία του κόσμου, και όχι σε μια προσωρινή και συνεχώς μεταβαλλόμενη κατηγοριοποίηση. Αυτή η θεώρηση των μεταφορών ως προτάσεων που συμβάλλουν στην ταξινόμηση και κατηγοριοποίηση νομίζω ότι είναι χρήσιμη κυρίως για τις νεκρές μεταφορές, και γενικότερα είναι χρήσιμη γιατί μας δείχνει την τάση παρέμβασης των μεταφορών στο κατηγοριακό μας πλαίσιο ώστε να το αλλάζουν. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι το κατορθώνουν πάντα.

Ενδιαφέρον είναι μάλιστα το γεγονός ότι οι ίδιοι οι Glucksberg-Keysar επισημαίνουν μια σημαντική διαφορά μεταφοράς-κυριολεξίας ακριβώς ως προς αυτό το σημείο: μια κυριολεκτική κατηγοριακή πρόταση όπως

«Τα δέντρα είναι φυτά»

δεν μπορεί να παραφραστεί σε μια πρόταση όπως

«Τα δέντρα είναι σαν φυτά».

Τα δέντρα είναι πράγματα φυτά, τα έχουμε εντάξει στην κατηγορία των φυτών με μόνιμο τρόπο και κατά συνέπεια δεν μπορούμε να λέμε ότι μοιάζουν με φυτά, εφόσον τα ίδια συγκροτούν ένα μέρος από την κατηγορία των φυτών. Από την άλλη μεριά, επισημαίνουν ότι στις μεταφορές η αντικατάσταση αυτή είναι δυνατή. Αν πούμε για παράδειγμα «Η δουλειά μου είναι φυλακή» μπορούμε επίσης να πούμε «Η δουλειά μου είναι σαν φυλακή»,⁷⁹ ακριβώς επειδή δεν έχουμε μια μόνιμη σύνδεση της

δουλειάς και της φυλακής. Έτσι, παραπτηρούμε μια σημαντική διαφορά στη χρήση του συνδετικού στην καθεμία από αυτές τις περιπτώσεις. Και η δυνατότητα μετατροπής του «είναι» σε «είναι σαν» αποτελεί ένα κριτήριο για το αν πρόκειται για προτάσεις κυριολεκτικές ή σχηματικές.

Μπορούμε να εφαρμόσουμε το ίδιο κριτήριο στις νεκρές μεταφορές, έτσι ώστε να αποφανθούμε για το αν παραμένουν ή όχι μεταφορές; Αν πούμε για κάποιον «αυτός είναι γάτα», μπορούμε εξίσου να πούμε «είναι σαν γάτα», και να εξακολουθούμε να εννοούμε, αλλά και να μεταδίδουμε, το ίδιο νόημα; Μπορούμε δηλαδή, αφού συμβατικοποιηθεί μια μεταφορά, να επιστρέψουμε στο σημείο πριν από τη συμβατικοποίησή της;

Η μεταφορά, αφού συμβατικοποιηθεί, δεν μας προκαλεί να άνουμε περισσότερες αναλύσεις, ούτε να δώσουμε περαιτέρω επεξηγήσεις. Αν, όταν για παραδέιγμα θέλουμε να φτιάξουμε «αβγά μάτια», πούμε ότι θα φτιάξουμε «αβγά σαν μάτια», θα ακουστεί ίσως χιουμοριστικό, και πάντως θα οδηγήσει τον ακροατή στο να βρει ένα λόγο για τον οποίο εκφραντήσαμε διαφορετικά την πρόταση.

Έτσι, θα λέγαμε ότι η συμμετοχή των νεκρών μεταφορών στην κατηγοριοποίηση του κόδιμου έχει ως αποτέλεσμα τη μονιμοποίησή τους ως εκφράσεων. Η μετατροπή τους σε «νεκρές παρομοιώσεις» είναι απαγορευτική για τον ίδιο λόγο που μια κυριολεκτική κατηγοριακή πρόταση δεν μπορεί να μετατραπεί σε παρομοίωση, χωρίς να αλλάξει το νόημά της. Όπως δεν μπορούμε να πούμε «τα δέντρα είναι σαν φυτά», έτσι δεν μπορούμε να πούμε «αβγά σαν μάτια», όταν όλοι έχουν συνηθίσει και αποδεχτεί την έκφραση «αβγά μάτια».

Πριν κλείσω το θέμα των νεκρών μεταφορών θα ήθελα να επισημάνω ένα θέμα σχετικά με την πρόταξη της ασυμβατότητας ως κριτήριο για τον προσδιορισμό της μεταφοράς. Ένα από τα επιχειρήματα που επιστρατεύονται για την υποστήριξη αυτής της άποψης είναι η αμφισβήτηση του γεγονότος ότι η μεταφορά είναι πάντοτε ψευδής. Σύμφωνα με τον Cooper αυτή η παραδοχή είναι λανθασμένη. Υπάρχουν, υποστηρίζει, περιπτώσεις μεταφορών για τις οποίες δεν τίθεται θέμα σωστού ή λάθους.⁸⁰ Το λάθος λοιπόν σ' αυτή την αντίληψη νομίζω ότι βρίσκεται ακριβώς στο γεγονός ότι δεν λαμβάνονται υπόψη οι

διαφοροποιήσεις ανάμεσα στη νεκρή μεταφορά, τη μεταφορά, και ακόμη την εισαγωγή μιας νέας χρήσης ή μιας ανακάλυψης.

Συμπερασματικά λοιπόν θα λέγαμε ότι στην προσπάθειά μας να διατυπώσουμε κριτήρια αναγνώρισης και προσδιορισμού της μεταφοράς δεν μπορούμε να μη λάβουμε υπόψη μας αν η μεταφορά είναι καινούργια ή αν έχει συμβατικοποιηθεί. Οι νεκρές μεταφορές παύουν να είναι μεταφορές υπό το πρόσμα της συμμετοχής τους στην κατηγοριοποίηση του κόσμου, παραμένουν όμως μεταφορές υπό το πρόσμα της μεταφορικής προέλευσής τους. Στη μεταφορά, η αλλαγή είναι ένα καθοριστικό στοιχείο, και γι' αυτό όταν την εξετάζουμε χρειαζόμαστε τόσο τη συγχρονική όσο και τη διαχρονική παράμετρο.

2.2 Εσωτερική οριοθέτηση

Ένα από τα ξητούμενα μιας ορθής θεώρησης της μεταφοράς είναι η εξέταση συνολικότερα της σχέσης της με τα άλλα σχήματα λόγου.⁸¹ Η κλασική θεώρηση της μεταφοράς ήταν η υπαγωγή της στην παρομοίωση: η μεταφορά θεωρήθηκε ως ελλειπτική παρομοίωση. Μόνο στον Αριστοτέλη έχουμε αντιστροφή αυτής της υπαγωγής: η παρομοίωση θεωρείται εκτενής μεταφορά. Τη σημασία αυτής της αντιστροφής θα τη δούμε παρακάτω.

Εκτός όμως από το συσχετισμό της μεταφοράς με την παρομοίωση, ενδιαφέρον παρουσιάζει εξίσου ο συσχετισμός της μεταφοράς και με τα άλλα σχήματα λόγου, στην προσπάθεια να απαντηθεί το ερώτημα αν η μεταφορά θα μπορούσε να θεωρηθεί ως το κυρίαρχο σχήμα λόγου, και η ανάδειξη των λόγων για τους οποίους η μεταφορά συγκεντρώνει περισσότερο από τα άλλα σχήματα το ενδιαφέρον.

2.2.1 Μεταφορά και παρομοίωση

Πολλές είναι οι συζητήσεις σχετικά με το ποια είναι η διαφορά της μεταφοράς από την παρομοίωση, συζητήσεις που αναδεικνύουν τη